

ROLAND BARTHES

ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΔΩΜΗΣ ΣΤΗ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

I. ΤΙ ΕΙΝΑΙ Η ΓΡΑΦΗ :

Ξέρουμε πώς ή γλώσσα είναι ένα σῶμα ἀπό συνταγές καὶ συνήθειες, κοινὸς σ' ὅλους τοὺς συγγραφεῖς μιᾶς ἐποχῆς. Αὐτὸς σημαίνει πώς ή γλώσσα είναι σὰ μιὰ φύση ποὺ περνᾷ δλόκληρη μέσα ἀπ' τὸ λόγο τοῦ συγγραφέα, χωρὶς ὅμως νὰ τοῦ δίνει καμιὰ φόρμα, χωρὶς καν νὰ τὸν θρέφει : είναι σὰν ἀφηρημένος κύκλος ἀπό ἀλήθειες, ποὺ μόνο ἔξω ἀπ' αὐτὸν ἀρχίζει νὰ ἐκφορτίζεται ή πυκνότητα ἐνὸς μοναχικοῦ ρήματος. Περικλείνει ὅλη τὴ λογοτεχνικὴ δημιουργία, σχεδὸν ὅπως ὁ οὐρανὸς κι' ἡ γῆ (καὶ ὅ,τι τὰ συνδέει) φτιάχνουν ἔνα σπίτι γιὰ τὸν ὄνθρωπο. Είναι πολὺ λιγώτερο προμήθεια ὑλικῶν παρὰ δρίζοντας, δηλ. είναι συγχρόνως ὄριο καὶ σταθμός, μὲ μιὰ λέξη ἡ καθησυχαστικὴ ἔκταση μιᾶς οἰκονομίας. 'Ο συγγραφέας δὲν ἀντλεῖ τίποτα. 'Η γλώσσα γι' αὐτὸν είναι μᾶλλον σὰ μιὰ γραμμὴ ποὺ ἡ πάραβίση της θὰ σημάνει ἵσως μιὰ ὑπερ-φύση τῆς λαλιᾶς, είναι τὸ πεδίο μιᾶς πράξης, δ ὁρισμὸς καὶ ἡ ἀναμονὴ ἐνὸς δυνατοῦ. Δὲν είναι δ χῶρος μιᾶς κοινωνικῆς δέσμευσης, ἀλλὰ μόνο ἔνα ἀνακλαστικὸ χωρὶς ἐκλογή, ἡ ἀδιαίρετη Ιδιοκτησία τῶν ἀνθρώπων κι' ὅχι τῶν συγ-

γραφέων. Μένει ἔξω ἀπὸ τὴν τελετουργία τῶν Γραμμάτων· εἶναι ἀπὸ ὄρισμὸ κοινωνικὸ ἀντικείμενο κι' ὅχι ἀπὸ ἐκλογή. Κανεὶς δὲν μπορεῖ, χωρὶς προετοιμασία, νὰ παρεμβάλλει τὴν ἐλευθερία του σὰ συγγραφέα στὴν ἡμιδιαφάνεια τῆς γλώσσας γιατὶ μέσ' ἀπ' αὐτήν, κρατιέται ὅλη ἡ Ἰστορία, πλήρης καὶ ἐνωμένη σὰ μιὰ φύση. Ἀκόμη γιὰ τὸ συγγραφέα, ἡ γλώσσα δὲν εἶναι παρὰ ἕνας ἀνθρώπινος ὄριζοντας ποὺ ἐγκαθιστᾶ στὸ βάθος μιὰ κάποια οἰκειότητα, ποὺ εἶναι ἐντελῶς ἀριθτική: τὸ νὰ ποῦμε πώς ὁ Camus καὶ ὁ Queneau μιλοῦν τὴν ἴδια γλώσσα, εἶναι σὰ νὰ συνδέουμε μὲ μιὰ διαφορικὴ διέργηση (operation) ὅλες τὶς γλῶσσες, ἀρχαϊκὲς ἢ μελλοντικὲς ποὺ δὲν τὶς μιλοῦν: αἰωρούμενη ἀνάμεσα σὲ καταστραμένες καὶ σὲ ἀγνωστες φόρμες, ἡ γλώσσα τοῦ συγγραφέα εἶναι λιγώτερο μιὰ βάση ἀπ' ὅσο ἔνα ἀκραίο ὄριο· εἶναι ὁ γεωμετρικὸς τόπος ὅλων ὅσων δὲ θὰ μποροῦσε νὰ πεῖ χωρὶς νὰ χάσει, σὰν ἄλλος Ὁρφέας, τὴ σταθερὴ σημασία τοῦ διαβήματός του καὶ τὴν ούσιαστικὴ κίνηση τῆς κοινωνικότητάς του.

Ἡ γλώσσα βρίσκεται λοιπὸν δῶθε ἀπὸ τὴ Λογοτεχνία. Τὸ στύλον εἶναι σχεδὸν πέρα: εἰκόνες, μιὰ διήγηση, ἔνα λεξικό, γεννιῶνται ἀπὸ τὸ σῶμα καὶ ἀπὸ τὸ παρελθὸν τοῦ συγγραφέα καὶ γίνονται σιγά-σιγά οἱ αὐτοματισμοὶ τῆς τέχνης του. Ἐτσι, κάτω ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ στύλου, σχηματίζεται μιὰ λαλιὰ αὐταρχική, ποὺ ἔχει τὶς ρίζες τῆς ἀποκλειστικὰ στὴν προσωπικὴ καὶ μυστικὴ μυθολογία τοῦ δημιουργοῦ, αὐτὴ τὴν ὑπο-φυσικὴ (hypophysique) τοῦ λόγου, ὅπου σχηματίζεται τὸ πρῶτο ζευγάρι λέξεων καὶ πραγμάτων, ὅπου ἐγκαθίστανται μιὰ γιὰ πάντα ὅλα τὰ μεγάλα λεκτικὰ θέματα τῆς ὑπαρξής του. Ὁποια κι' ἀν εἶναι ἡ ἐπεξεργασία ποὺ ἔχει ὑποστεῖ, τὸ στύλον ἔχει πάντα κάτι τὸ ἀκατέργαστο: εἶναι μιὰ φόρμα χωρὶς προορισμό, εἶναι τὸ προϊὸν μιᾶς ὀθησης, ὅχι μιᾶς πρόθεσης, εἶναι σὰ μιὰ διάσταση κατακόρυφη καὶ μοναχικὴ τῆς σκέψης. Οἱ ἀναφορές του εἶναι στὸ ἐπίπεδο τῆς βιολογίας ἢ ἐνὸς παρελθόντος, ὅχι μιᾶς Ἰστορίας: εἶναι τὸ «πρᾶγμα» τοῦ συγγραφέα, ἡ ἀκτινοβολία του καὶ ἡ φυλακή του, εἶναι ἡ μοναξιά του. Ἀδιάφορο καὶ διάφανο

γιὰ τὴν κοινωνία, διάβημα ἐντελῶς προσωπικό, δὲν εἶναι καθόλου τὸ προϊὸν μιᾶς ἐκλογῆς, μιᾶς συλλογιστικῆς πάνω στὴ Λογοτεχνίᾳ. Εἶναι τὸ μυστικὸ τμῆμα τῆς τελετουργίας, βγαίνει ἀπὸ τὰ μυθικὰ βάθη τοῦ συγγραφέα καὶ ἀναπτύσσεται πέρα ἀπὸ τὴν εὐθύνη του. Εἶναι ἡ διακοσμητικὴ φωνὴ μιᾶς σάρκας ἄγνωστης καὶ μυστικῆς· λειτουργεῖ ὅπως μιὰ 'Αναγκαιότητα, σὰ μέσα σ' αὐτὴ τὴν ἀνθοφόρα παρόρμησῃ τὸ στύλ νὰ μὴν ἥταν πιὰ παρὰ τὸ τέρμα μιᾶς τυφλῆς πεισματάρας μεταμόρφωσης, μέρος μιᾶς ὑπο-λαλιᾶς (*infralanguage*), ποὺ διαμορφώνεται στὸ ὄριο τῆς σάρκας καὶ τοῦ κόσμου. Τὸ στύλ εἶναι κυριολεκτικὰ ἔνα φαινόμενο τάξεως ἀναπαραγωγικῆς, εἶναι ἡ μεταλλαγὴ μιᾶς διάθεσης. 'Ακόμη, οἱ ὑπαινιγμοὶ τοῦ στύλ, κατανέμονται σὲ βάθος. 'Ο λόγος ἔχει μιὰ δομὴ δριζόντια, τὰ μυστικά του βρίσκονται στὴν ἴδια γραμμὴ μὲ τὶς λέξεις του καὶ ὅτι κρύβει ἀποκαλύπτεται ἀπὸ τὴν ἴδια τὴ διάρκεια τῆς συνέχειάς του. Στὸ λόγο τὰ πάντα προσφέρονται, προορίζονται γιὰ μιὰ ἀμεση φθορά, καὶ τὸ ρῆμα, ἡ σιωπὴ καὶ ἡ κίνησή τους κατευθύνονται πρὸς τὴν καταστροφή : εἶναι μιὰ διαδρομὴ χωρὶς ἵχνη καὶ χωρὶς καθυστέρηση. 'Αντίθετα, τὸ στύλ δὲν ἔχει παρὰ μιὰ διάσταση κατακόρυφη, βυθίζεται στὴν προσωπικὴ ἀνάμνηση τοῦ ἀτόμου, συνθέτει τὴν ἡμιδιαφάνειά του ξεκινώντας ἀπὸ μιὰ κάποια ἐμπειρία τῆς ὕλης· τὸ στύλ δὲν εἶναι παρὰ μεταφορά, δηλ. Ἐξίσωση τῆς λογοτεχνικῆς πρόθεσης μὲ τὴ σάρκινη δομὴ τοῦ δημιουργοῦ (θὰ πρέπει νὰ θυμόμαστε πώς ἡ δομὴ εἶναι ἡ ἐναποθήκευση μιᾶς διάρκειας). 'Ακόμη, τὸ στύλ εἶναι πάντα ἔνα μυστικό, ἡ σιωπηλὴ πλευρὰ τῶν ἀναφορῶν του δὲν ἔχει σχέση μὲ τὴ φύση τὴν κινητὴ καὶ ἀδιάκοπα ἀνασταλτικὴ τῆς λαλιᾶς· τὸ μυστικό του εἶναι μιὰ ἀνάμνηση κλεισμένη μέσα στὸ σῶμα τοῦ συγγραφέα· ἡ ὑπαινικτικὴ ἀρετὴ τοῦ στύλ δὲν εἶναι ἔνα φαινόμενο ταχύτητας, ὅπως στὸ λόγο, ὅπου ἐκεῖνο ποὺ δὲν ἔχει λεχθεῖ παραμένει μολαταῦτα μιὰ ἐναλλακτικὴ δυνατότητα τῆς λαλιᾶς, ἀλλὰ ἔνα φαινόμενο πυκνότητας, γιατὶ ἐκεῖνο ποὺ κρατιέται ἵσιο καὶ βαθὺ κάτω ἀπὸ τὸ στύλ, συγκεντρωμένο σκληρὰ ἡ τρυφερὰ στὶς φιγοῦρες του, εἶναι τὰ ἀποσπάσματα μιᾶς πραγματικότητας ἀπόλυτα ἔνης πρὸς τὴ λαλιά. Τὸ θαῦμα αὐτῆς τῆς μετατροπῆς κά-

νει τὸ στύλ ἔνα εἶδος διέργησης ὑπὲρ-λογοτεχνικῆς, (*supta – littera*) ποὺ φέρνει τὸν ἄνθρωπο στὸ κατώφλι τῆς Ισχύος καὶ τῆς μαγείας. Ἐπὸ τὴ βιολογικὴ του προέλευση, τὸ στύλ τοποθετεῖται ἔξω ἀπὸ τὴν τέχνη δηλ. ἔξω ἀπὸ τὴ σύμβαση ποὺ ἐνώνει τὸ συγγραφέα μὲ τὴν κοινωνία. Μπορεῖ λοιπὸν κανεὶς νὰ φανταστεῖ δημιουργοὺς ποὺ προτιμοῦν τὴν ἀσφάλεια τῆς τέχνης ἀπὸ τὴ μοναξιὰ τοῦ στύλ. Τὸ πρότυπο συγγραφέα χωρὶς στύλ είναι δ *Gide*, ποὺ ἡ καλότεχνη μανιέρα του ἐκμεταλλεύεται τὴ σύγχρονη εὐχαρίστηση ποὺ δίνει ἔνα δρισμένο κλασικὸ ἥθος, ὅπως ἀκριβῶς δ *Saint-Saens* ξανάκανε *Bach* ἢ δ *Poulenc* ξανάκανε *Schubert*. Ἀντίθετα, ἡ σύγχρονη ποίηση — ἐνός *Hugo*, ἐνὸς *Rimbaud* ἢ ἐνὸς *Char* — είναι κορεσμένη ἀπὸ στύλ καὶ δὲν είναι τέχνη παρὰ μόνο ἀναφορικὰ σὲ μιὰ πρόθεση ποίησης. Είναι ἡ αύθεντία τοῦ στύλ, δηλ. ἡ ἀπόλυτα ἐλεύθερη σύνδεση τῆς λαλιᾶς καὶ τοῦ σάρκινου ἀντίστοιχού της, ποὺ ἐπιβάλλει τὸ συγγραφέα σὰν μιὰ Δροσιὰ πάνω ἀπὸ τὴν Ἰστορία.

‘Ο δρίζοντας τῆς γλώσσας καὶ ἡ καθετότητα τοῦ στύλ σχηματίζουν συνεπῶς γιὰ τὸ συγγραφέα μιὰ φύση, γιατὶ δὲν ἐκλέγει οὔτε τὸ ‘να οὔτε τ’ ἄλλο. Ἡ γλώσσα λειτουργεῖ σὰ μιὰ Ἀρνητικότητα, τὸ ἀρχικὸ ὅριο τοῦ δυνατοῦ. Τὸ στύλ είναι μιὰ Ἀναγκαιότητα ποὺ ἐνώνει τὴ διάθεση τοῦ συγγραφέα μὲ τὴ λαλιὰ του. Ἐκεῖ, βρίσκει τὴν οἰκειότητα τῆς Ἰστορίας, ἐδῶ, τὴν οἰκειότητα τοῦ δικοῦ του παρελθόντος. Καὶ στὶς δυὸ περιπτώσεις πρόκειται γιὰ φύση, δηλ. γιὰ μιὰ οἰκεία δέσμη κινήσεων, ὅπου ἡ ἐνέργεια είναι μόνο διεργητικῆς τάξης: ποὺ χρησιμοποιεῖται ἐδῶ γιὰ νὰ ἀπαριθμήσει, ἐκεῖ γιὰ νὰ μεταμορφώσει, ἀλλὰ ποτὲ γιὰ νὰ κρίνει οὔτε γιὰ νὰ σημάνει μιὰ ἐκλογή.

‘Ἐπομένως κάθε Φόρμα είναι καὶ Ἀξία καὶ είναι γι’ αὐτὸ ποὺ ἀνάμεσα στὴ γλώσσα καὶ στὸ στύλ ὑπάρχει χῶρος γιὰ μιὰ ἄλλη τυπικὴ πραγματικότητα: τὴ γραφή. Σὲ κάθε λογοτεχνικὴ φόρμα, ὑπάρχει ἡ γενικὴ ἐκλογὴ ἐνὸς τόνου, ἐνὸς ἥθους, ἀν θέλετε, καὶ είναι ἐδῶ ἀκριβῶς ποὺ ὁ συγγραφέας ἔξατομικεύεται καθαρὰ γιατὶ ἐδῶ είναι ποὺ δεσμεύεται. Γλώσσα καὶ στύλ είναι προθύστερα δεδομένα

σὲ κάθε προβληματική τῆς λαλιᾶς, γλώσσα καὶ στὺλ εἰναι τὸ φυσικὸ προϊὸν τοῦ Χρόνου καὶ τοῦ βιολογικοῦ ἀτόμου· ἀλλὰ ἡ τυπικὴ ταυτότητα τοῦ συγγραφέα δὲν συγκροτεῖται πραγματικὰ παρὰ ἔξω ἀπὸ τὴν ἐγκατάσταση τῶν κανόνων τῆς γραμματικῆς καὶ τῶν σταθερῶν τοῦ στύλ, ἐκεῖ ὅπου ἡ γραπτὴ συνέχεια, συγκεντρωμένη καὶ κλεισμένη ἀρχικὰ σὲ μιὰ γλωσσολογικὴ φύση ἐντελῶς ἀθώα, θὰ γίνει τελικὰ ἐνα συνολικὸ σημεῖο (*signe total*), ἡ ἐκλογὴ μιᾶς ἀνθρώπινης συμπεριφορᾶς, ἡ κατάφαση ἐνδὸς κάποιου Καλοῦ, δεσμεύοντας ἔτσι τὸ συγγραφέα μέσα στὸ προφανὲς καὶ τὴν ἐπικοινωνία μιᾶς εύτυχίας ἢ μιᾶς δυστυχίας, καὶ δένοντας τὴν φόρμα, τὴν συγχρόνως συνιθισμένη καὶ ξεχωριστή, τοῦ λόγου του μὲ τὴν πλατιὰ Ἱστορία τῶν ἀλλων. Γλώσσα καὶ στὺλ εἰναι δυνάμεις τυφλές, ἡ γραφὴ εἰναι μιὰ πράξη Ἱστορικῆς ἀλληλεγγύης. Γλώσσα καὶ στὺλ εἰναι ἀντικείμενα· ἡ γραφὴ εἰναι λειτουργία: εἰναι ἡ συσχέτιση ἀνάμεσα στὴ δημιουργία καὶ τὴν κοινωνία, εἰναι ἡ λογοτεχνικὴ λαλιὰ μεταμορφωμένη ἀπὸ τὸν κοινωνικὸ προορισμό της, εἰναι ἡ φόρμα ποὺ γίνεται ἀντιληπτὴ στὴν ἀνθρώπινή της πρόθεση καὶ δένεται ἔτσι μὲ τὶς μεγάλες κρίσεις τῆς Ἱστορίας. Παραδείγματος χάριν, δέ *Mérimée* καὶ δέ *Fénelon* ξεχωρίζουν μεταξύ τους ἀπὸ φαινόμενα γλώσσας καὶ ἀπὸ στοιχεῖα στύλ· καὶ ὅμως χρησιμοποιοῦν μιὰ λαλιὰ φορτισμένη μὲ τὴν ἕδια πρόθεση, ἀναφέρονται σὲ μιὰ ἕδια ἕδεα φόρμας καὶ βάθους, δέχονται μιὰ ἕδια τάξη συμβάσεων, εἰναὶ δέ *χῶρος ἕδιων τεχνικῶν ἀνακλαστικῶν*, χρησιμοποιοῦν μὲ τὶς ἕδιες κινήσεις, σὲ ἀπόσταση ἐνάμιση αἰώνα μεταξύ τους, ἐνα ἐντελῶς ὅμοιο ὄργανο, χωρὶς ἀμφιβολία τροποποιημένο λίγο στὴν ὅψη του, καθόλου στὴν κατάστασή του οὔτε στὴ χρήση του: μὲ λίγα λόγια, ἔχουν τὴν ἕδια γραφή. Ἀντίθετα, σχεδὸν σύγχρονοι, δέ *Mérimée* κι δέ *Lautréamont*, δέ *Mallarmé* καὶ δέ *Céline*, δέ *Gide* καὶ δέ *Queneau*, δέ *Claudel* καὶ δέ *Camus*, ποὺ μίλησαν ἢ μιλοῦν τὴν ἕδια Ἱστορικὴ κατάσταση τῆς γλώσσας μας, χρησιμοποιοῦν γραφὲς βαθύτατα διαφορετικές· ὅλα τοὺς χωρίζουν: δέ τόνος, ἡ Ἱστορηση, δέ σκοπός, ἡ ἡθική, ἡ φυσικότητα τοῦ λόγου τους, ἔτσι ποὺ ἡ κοινὴ ἐποχὴ καὶ γλώσσα ἔχουν ἐλάχιστη σημασία ὅταν πρόκει-

ταὶ γιὰ γραφές τόσο ἀντιτιθέμενες καὶ τόσο καλὰ δρισμένες ἀπὸ τὴν
ἴδια τους τὴν ἀντίθεση.

Πραγματικὰ αὐτὲς οἱ γραφὲς εἰναι διάφορες ἀλλὰ συγκρίσιμες, γιατὶ
ἔχουν παραχθεῖ ἀπὸ μιὰ ταυτόσημη κίνηση ποὺ εἶναι ἡ ἀντιμετώ-
πιση ἀπ’ τὸν συγγραφέα τῆς κοινωνικῆς χρήστης τῆς φόρμας του
καὶ ἡ ἐκλογὴ ποὺ κάνει μέσα ἀπ’ αὐτὴ τὴν ἀντιμετώπιση. Τοπο-
θετημένη στὴν καρδιὰ τῆς λογοτεχνικῆς προβληματικῆς, ποὺ δὲν
ἀρχίζει παρὰ μ’ αὐτήν, ἡ γραφὴ εἶναι ἐπομένως ούσιαστικὰ ἡ ἡθικὴ
τῆς φόρμας, εἶναι ἡ ἐκλογὴ τοῦ κοινωνικοῦ χῶρου, ποὺ σ’ αὐτὸν
ἀποφασίζει ὁ συγγραφέας νὰ τοποθετήσει τὴ Φύση τῆς λαλιᾶς του.
Ἄλλὰ αὐτὸς ὁ κοινωνικὸς χῶρος δὲν εἶναι καθόλου ὁ χῶρος μιᾶς
πραγματικῆς κατανάλωσης. Ἐκεῖνο ποὺ ἀπασχολεῖ τὸ συγγραφέα
δὲν εἶναι τὸ νὰ διαλέξει τὴν κοινωνικὴ δμάδα, ποὺ γι’ αὐτὴ γράφει:
Ξέρει καλὰ πῶς, ἔκτὸς ἵσως ἀπὸ τὴν περίπτωση μιᾶς ἐπανάστασης
δὲν πρόκειται παρὰ γιὰ τὴν ἴδια κοινωνία πάντοτε.

‘Η ἐκλογὴ του εἶναι ἐκλογὴ συνείδησης, ὅχι ἀποτελεσματικότητας.
‘Η γραφὴ του εἶναι ἔνας τρόπος νὰ σκέπτεται τὴ Λογοτεχνία, ὅχι
νὰ τὴν ἔξαπλώνει. ‘Η ἀκόμη καλύτερα: εἶναι ἐπειδὴ ὁ συγγραφέας
δὲν μπορεῖ τίποτα νὰ ὀλλάξῃ στὰ ἀντικείμενικὰ δεδομένα τῆς λογο-
τεχνικῆς κατανάλωσης (αὐτὰ τὰ καθαρὰ ἱστορικὰ δεδομένα τοῦ ξε-
φεύγουν, ἀκόμη κι’ ἂν ἔχει συνείδησή τους), ποὺ μεταφέρει θελημένα
τὴν ἀπαίτηση μιᾶς ἐλεύθερης λαλιᾶς στὶς πηγὲς αὐτῆς τῆς λαλιᾶς
καὶ ὅχι στὸ στάδιο τῆς κατανάλωσής της. ’Επίσης, ἡ γραφὴ εἶναι
μιὰ πραγματικότητα διφορούμενη: ἀπ’ τὴ μιὰ μεριά, γεννιέται
ἀναμφισβήτητα ἀπὸ τὴν ἀλληλοαντιμετώπιση τοῦ συγγραφέα καὶ
τῆς κοινωνίας του· ἀπ’ τὴν ἄλλη, ἀπ’ αὐτὴ τὴν κοινωνικὴ σκοπιμό-
τητα, παραπέμπει τὸ συγγραφέα, μέσα ἀπὸ κάποιο εἶδος τραγικῆς
διαδρομῆς, στὶς ἐνόργανες πηγὲς τῆς δημιουργίας του. Μὴ μπο-
ρώντα· ἡ ἱστορία νὰ τοῦ προμηθεύσει μιὰ λαλιὰ ποὺ νὰ κατανα-
λώνεται ἐλεύθερα, τοῦ προτείνει τὴν ἀπαίτηση μιᾶς λαλιᾶς ἐλεύθερα
παραγμένης.

*Ετσι, ἡ ἐκλογή, καὶ κατὰ δεύτερο λόγο ἡ εὐθύνη μιᾶς γραφῆς, ὅριζουν μιὰ Ἐλευθερία, ἀλλὰ αὐτὴ ἡ Ἐλευθερία δὲν ἔχει τὰ ἴδια ὄρια στὶς διάφορες στιγμὲς τῆς Ἰστορίας. Δὲν προσφέρεται στὸ συγγραφέα κονένα εἶδος ἀχρονικοῦ ἔργαστηρίου μὲ λογοτεχνικὲς φόρμες γιὰ νὰ διαλέξει τὴ γραφή του. Είναι κάτω ἀπὸ τὴν πίεση τῆς Ἰστορίας καὶ τῆς Παράδοσης, ποὺ δημιουργοῦνται οἱ γραφές ποὺ είναι δυνατὲς σὲ ἓνα δεδομένο συγγραφέα: ὑπάρχει μιὰ Ἰστορία τῆς Γραφῆς· ἀλλὰ αὐτὴ ἡ Ἰστορία είναι διπλή: τὴν ἴδια στιγμὴ ποὺ ἡ γενικὴ Ἰστορία προτείνει –ἢ ἐπιβάλλει – μιὰ νέα προβληματικὴ τῆς λογοτεχνικῆς λαλιᾶς, ἡ γραφή παραμένει ἀκόμη γεμάτη ἀπ’ τὴν ἀνάμνηση τῶν προγούμενων χρήσεών της, γιατὶ ἡ λαλιὰ δὲν είναι ποτὲ ἀθώα: οἱ λέξεις ἔχουν μιὰ δεύτερη μνήμη ποὺ προεκτείνεται μετηριωδῶς μέσα στὶς νέες σημασίες. Ἡ γραφή είναι ἀκριβῶς αὐτὸς ὁ συμβιβασμὸς ἀνάμεσα σὲ Ἐλευθερία καὶ ἀνάμνηση, είναι αὐτὴ ἡ Ἐλευθερία ποὺ θυμάται, ποὺ δὲν είναι Ἐλευθερία παρὰ στὴν κίνηση τῆς ἐκλογῆς, ἀλλὰ ποὺ δὲν είναι πιὰ στὴ διάρκειά της. Χωρὶς ἀμφιβολία μπορῶ σήμερα νὰ διαλέξω γιὰ τὸν ἔαυτό μου τὴ μιὰ ἡ τὴν ἀλλη γραφή, καὶ μέσα σ’ αὐτὴ τὴν κίνηση νὰ ἐπιβεβαιώσω τὴν Ἐλευθερία μου, νὰ προτείνω μιὰ δροσιὰ ἢ μιὰ παράδοση· ἦδη δὲν μπορῶ πιὰ νὰ τὴν ἀναπτύξω μέσα σὲ μιὰ διάρκεια χωρὶς νὰ γίνω σιγὰ-σιγὰ αἰχμάλωτος τῶν λέξεων τῶν ἀλλων καὶ ἀκόμη καὶ τῶν ἴδιων μου τῶν λέξεων. Μιὰ ἐπίμονη ὑστέρηση, ποὺ ἔρχεται ἀπ’ ὅλες τὶς προηγούμενες γραφές καὶ ἀκόμη ἀπὸ τὸ παρελθόν τῆς ἴδιας μου τῆς γραφῆς, καλύπτει τὴν τωρινὴ φωνὴ τῶν λέξεων μου. Κάθε γραφτὸς ἵχνος κατασταλάζει σὰ χημικὸ συστατικὸ στὴν ἀρχὴ διαφανές, ἀθῶο καὶ οὐδέ ερο, ποὺ καὶ μονάχα ἡ διάρκεια κάνει σιγὰ-σιγὰ νὰ ἐμφανίζεται μέσα του, δλόκληρο ἓνα παρελθόν, δλόκληρη μιὰ κρυπτογραφία δλο καὶ πιὸ πυκνή.

Σὰν Ἐλευθερία, ἡ γραφή δὲν είναι λοιπὸν παρὰ μιὰ στιγμή. Ἀλλὰ ἡ στιγμὴ αὐτὴ είναι μιὰ ἀπὸ τὶς πιὸ ἀναμφισβήτητες τῆς Ἰστορίας, ἀφοῦ ἡ Ἰστορία είναι πάντα, καὶ πρὸν ἀπ’ ὅλα, μιὰ ἐκλογὴ καὶ τὰ ὄρια αὐτῆς τῆς ἐκλογῆς. Είναι γιατὶ ἡ γραφὴ πηγάζει ἀπὸ μιὰ

κίνηση σημαντική τοῦ συγγραφέα, ποὺ ἀποκαλύπτει τὴν Ἰστορία πολὺ πιὸ αἰσθητὰ ἀπὸ κάθε ἄλλη τομὴ τῆς λογ.τεχνίας. Ἡ ἐνότητα τῆς κλασικῆς γραφῆς, διμογενῆς γιὰ μιὰ σειρὰ αἰώνων, ἡ πολυπληθότητα τῶν συγχρόνων γραφῶν, πολλαπλασιασμένες ἔδω καὶ ἑκατὸ χρόνια μέχρι τὸ ᾥδιο τὸ ὅριο τοῦ λογοτεχνικοῦ γεγονότος, αὐτὸ τὸ εἶδος διάρρηξ τῆς γαλλικῆς γραφῆς ἀντιστοιχεῖ σὲ μιὰ μεγάλη κρίση, τῆς συνολικῆς Ἰστορίας, ποὺ φαίνεται μὲ τρόπο πολὺ πιὸ συγκεχυμένο στὴν καθαυτὴ λογοτεχνικὴ Ἰστορία. Ἐκεῖνο ποὺ χωρίζει τὴ «σκέψη» ἐνὸς Balzac ἀπὸ τὴ σκέψη ἐνὸς Flaubert, εἴναι μιὰ παραλλαγὴ σχολῆς· Ἐκεῖνο ποὺ θέτει ἀντιμέτωπες τὶς γραφές τους, εἴναι μιὰ οὐσιαστικὴ ρήξη, τὴν ᾥδια τὴ στιγμὴ ποὺ δυδούκοντικὲς δομὲς συναντῶνται φέρνοντας μαζί τους, μέσ' στὴ σπουδύλωσή τους ἀποφασιστικὲς ἀλλαγὲς στὴ νοοτροπία καὶ στὴ συνείδηση.

II. ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΓΡΑΦΕΣ

“Ολες οἱ γραφὲς παρουσιάζουν ἔνα χαραχτῆρα κλειστὸ ποὺ εἴναι ξένος στὸν προφορικὸ λόγο ‘Ἡ γραφὴ δὲν εἴναι καθόλου ἔνα ὅργανο ἐπικοινωνίας, δὲν εἴναι ἔνας ἀνοιχτὸς δρόμος ἀπ’ ὅπου θὰ περνοῦσε μονάχα μιὰ πρόθεση λαλιᾶς. Εἴναι μιὰ ἀταξία ποὺ διασχίζει τὸ λόγο καὶ τοῦ δίνει αὔτὴ τὴν καταφαγωμένη κίνηση ποὺ τὸν κρατᾶ σὲ κατάσταση αἰώνιας ἀναστολῆς. Ἀντίστροφα, ἡ γραφὴ εἴναι μιὰ σκληρημένη λαλιὰ ποὺ ζεῖ ἀπ’ τὸν ἑαυτό της καὶ ποὺ δὲν εἴναι καθόλου ἐπιφορτισμένη νὰ ἔξασφαλίζει στὴν ᾥδια της τὴ διάρκεια μιὰ κινούμενη ἀκολουθία προσεγγίσεων ἀλλὰ ἀντίθετα νὰ ἐπιβάλλει μὲ τὴν ἐνότητα καὶ τὴ σκιὰ τῶν σημείων της, (*signe*), τὴν εἰκόνα ἐνὸς λόγου (*parole*) κατασκευασμένου πολὺ πρὶν ἐπινοηθεῖ. Αὔτὸ ποὺ φέρνει ἀντιμέτωπη τὴ γραφὴ μὲ τὸ λόγο, εἴναι πώς ἡ πρώτη ἐ μ φ α - ν ί ζ ε τ α i πάντοτε συμβολική, ἐσωστρεφής, στραμένη ἐπιδειχτικὰ πρὸς τὴ μεριὰ μιᾶς μυστικῆς πλαγιᾶς τῆς λαλιᾶς, ἐνῶ δὲντερος, δὲν εἴναι παρὰ μιὰ διάρκεια κενῶν σημείων ποὺ μόνο ἡ κίνησή τους εἴναι σημαντικὴ (*significatif*). ”Ολος δὲντερος στηρίζεται σ’ αὔτὴ τὴ

φθορὰ τῶν λέξεων, σ' αὐτὸν ἀφρὸν ποὺ πηγαίνει δλοένα μακρύτερα, καὶ δὲν ὑπάρχει λόγος παρὰ ἐκεῖ ὅπου ἡ λαλιὰ λειτουργεῖ προφανῶς σὰ μιὰ ἀδηφαγία ποὺ δὲ θάπαιρνε παρὰ τὴν εὔκινητη ἄκρη τῶν λέξεων. ‘Ἡ γραφὴ ἀντίθετα, εἶναι πάντα ριζωμένη σ’ ἐνα ἐκεῖθε τῆς λαλιᾶς, ἀναπτύσσεται ὅπως ἐνας σπόρος κι’ ὅχι ὅπως μιὰ γραμμή, ἐκδηλώνει μιὰ ούσια καὶ ἀπειλεῖ μ’ ἐνα μυστικό, εἶναι μιὰ ἀντι-ἐπικοινωνία, (*contre-communication*), προκαλεῖ ἀμηχανία. Θὰ βροῦμε λοιπὸν σὲ κάθε γραφὴ τὸ διφορούμενο ἐνδὸς ἀντικειμένου ποὺ εἶναι συγχρόνως λαλιὰ καὶ ἔξαναγκασμός. ‘Ὑπάρχει στὸ βάθος τῆς γραφῆς, μιὰ «περίσταση» ξένη στὴ λαλιά, κάτι σὰν τὸ βλέμμα μιᾶς πρόθεσης ποὺ ἥδη δὲν εἴαι πιὰ πρόθεση τῆς λαλιᾶς. Αὐτὸν τὸ βλέμμα μπορεῖ πολὺ καλὰ νὰ εἶναι ἐνα πάθος τῆς λαλιᾶς ὅπως συμβαίνει στὴ λογοτεχνικὴ γραφή· μπορεῖ νὰ εἶναι ἐπίσης ἡ ἀπειλὴ μιᾶς ποινῆς, ὅπως συμβαίνει στὶς πολιτικὲς γραφές : ἡ γραφὴ ἐπιφορτίζεται τότε νὰ ἔνωσει μὲ μιὰ μονοκοντυλιὰ τὴν πραγματικότητα τῶν πράξεων μὲ τὴν ἴδεαλιστικότητα τῶν σκοπῶν. Γι’ αὐτὸν ἡ ἔξουσία ἡ ἡ σκιὰ τῆς ἔξουσίας ἀπολήγει πάντα στὴν ἐγκαθίδρυση μιᾶς ἀξιολογικῆς γραφῆς, ὅπου ἡ ἀπόσταση ποὺ χωρίζει συνήθως τὸ γεγονός ἀπὸ τὴν ἀξία, ἔξαλείφεται στὸν ἴδιο τὸ χῶρο τῆς λέξης ποὺ δίνεται ταυτόχρονα σὰν περιγραφὴ καὶ σὰν κρίση. ‘Ἡ λέξη γίνεται ἐνα ἄλλοθι (δηλαδὴ μιὰ πρόφαση καὶ μιὰ δικαιολογία). Αὐτὸν ποὺ εἶναι ἀληθινὸν γιὰ τὶς λογοτεχνικὲς γραφές, ὅπου ἡ ἐνότητα τῶν σημείων ὑπόκειται ἀδιάκοπα στὴ γοητεία τῶν ζωνῶν τῆς ὑπο—καὶ ὑπὲρ-λαλιᾶς, (*infra-ou ultra-language*) εἶναι ἀκόμη περισσότερο ἀληθινὸν γιὰ τὶς πολιτικὲς γραφές ὅπου τὸ ἄλλοθι τῆς λαλιᾶς εἶναι ταυτόχρονα ἀμηχανία καὶ ἔξυμνηση : πράγματι, εἶναι ἡ ἔξουσία ἡ δ ἀγώνας ποὺ παράγουν τοὺς πιὸ ξεκαθαρισμένους τύπους γραφῆς.

Θὰ δοῦμε πιὸ κάτω πώς ἡ κλασικὴ γραφὴ ἐκδήλωνε πομπωδῶς τὴν ἐγκατάσταση τοῦ συγγραφέα σὲ μιὰ πολιτικὴ κοινωνία συγκεκριμένη καὶ πώς τὸ νὰ μιλᾶς σὰν τὸν Vaugelas σήμαινε στὴν ἀρχὴ τὴν πρόσδεσή σου στὴν ἀσκηση τῆς ἔξουσίας. “Αν ἡ Ἐπανάσταση δὲν τροποποίησε τοὺς κανόνες αὐτῆς τῆς γραφῆς, ἐπειδὴ τὸ σκεπτό-

μενού ύλικό παρέμεινε σὲ τελευταία άνάλυση τὸ ἕδιο καὶ ἀπλῶς πέρασε ἀπ' τὴν πνευματική ἔξουσία στὴν πολιτική, ἐν τούτοις οἱ ἔξαιρετικὲς συνθῆκες τῆς πάλης παρήγαγαν μέσ' στὴν ἕδια τὴν μεγάλη κλασικὴ φόρμα, μιὰ γραφὴ κυριολεχτικὰ ἐπαναστατική, ὅχι ἀπὸ τὴν δομή τους, πιὸ ἀκαδημαϊκὴ ἀπὸ ποτέ, ἀλλὰ ἀπ' τὸ περίφραγμά της καὶ τὸ ἀντίστοιχό του, ἀφοῦ ἡ ἀσκηση τῆς λαλιᾶς ἦταν τότε συνδεδεμένη ὅπως ποτὲ ἀκόμη στὴν Ἰστορία, μὲ τὸ χυμένο αἷμα. Οἱ Ἐπαναστάτες δὲν εἶχαν κανένα λόγο νὰ θέλουν νὰ τροποποιήσουν τὴν κλασικὴ γραφὴ, δὲν σκέφτονταν καθόλου νὰ ἀμφισβητήσουν τὴν φύση τοῦ ἀνθρώπου, ἀκόμη περισσότερο τὴν λαλιά του, καὶ ἔνα «ὅργανο» κληροδοτημένο ἀπὸ τὸν Voltaire, τὸν Rousseau ἢ τὸν Vauvenargues, δὲν μποροῦσε νὰ τοὺς φανεῖ ἀμφισβητήσιμο. Εἶναι ἡ ἕδιορρυθμία τῶν Ἰστορικῶν συνθηκῶν ποὺ διαμόρφωσε τὴν ταυτότητα τῆς ἐπαναστατικῆς γραφῆς. ‘Ο Baudelaire μίλησε κάπου γιὰ τὴν «ἔμφαντικὴ ἀλήθεια τῆς χειρονομίας στὶς μεγάλες περιστάσεις τῆς ζωῆς». ‘Η ἐπανάσταση ὑπῆρξε κατ’ ἔξοχὴν μιὰ ἀπ’ αὐτὲς τὶς μεγάλες περιστάσεις ὅπου ἡ ἀλήθεια, ἀπ’ τὸ αἷμα ποὺ κοστίζει γίνεται τόσο βαριὰ ποὺ ἀναχτᾶ γιὰ νὰ ἐκφράστεῖ τὶς ἕδιες τὶς φόρμες τῆς θεατρικῆς ὑπερβολῆς. ‘Η ἐπαναστατικὴ γραφὴ ἦταν αὐτὴ ἡ ἔμφαντικὴ χειρονομία ποὺ μόνο αὐτὴ μποροῦσε νὰ συνεχίσει τὸ καθημερινὸ ίκριωμα. Αὐτὸ ποὺ σήμερα φαίνεται διογκωμένο, τότε δὲν ἦταν παρὰ στὰ μέτρα τῆς πραγματικότητας. Αὐτὴ ἡ γραφὴ ποὺ ἔχει ὅλα τὰ χαραχτηριστικὰ τοῦ πληθωρικοῦ, ἦταν μιὰ γραφὴ ἀκριβῆς : ποτὲ λαλιὰ δὲν ἦταν περισσότερο ἀναληθοφανής καὶ λιγότερο ἔξαπατητική.

Αὐτὴ ἡ ἔμφαση δὲν ἦταν μόνο φόρμα χυμένη στὸ καλούπτι τοῦ δράματος, ἷταν καὶ ἡ συνείδησή του. Δίχως αὐτὲς τὶς ὑπερβολικὲς πτυχώσεις, ἕδιο ὅλων τῶν μεγάλων ἐπαναστατῶν, ποὺ ἐπέτρεψε στὸ Girondin Guadet, ὅταν τὸν συνέλαβαν στὸ Saint—Emilion, νὰ πεῖ χωρὶς νὰ εἶναι γελοῖο, μιᾶς καὶ ἐπρόκειτο νὰ πεθάνει : «Ναί, εἶμαι ὁ Guadet. Δήμιε κάνε τὴν δουλειά σου. Πήγαινε τὸ κεφάλι μου στοὺς τύραννους τῆς πατρίδας. Πάντα τοὺς ἔκανε νὰ χλωμιάζουν, κομμένο

θὰ τοὺς κάνει νὰ χλωμιάσουν ἀκόμη περισσότερο», ἢ 'Επανάσταση δὲ θὰ μποροῦσε νὰ είναι αὐτὸ τὸ μυθικὸ γεγονός ποὺ γονιμοποίησε τὴν 'Ιστορία καὶ κάθε μελλοντικὴ ίδέα τῆς 'Επανάστασης. 'Η ἐπαναστατικὴ γραφὴ ἥταν σὰν μιὰ ἐντελέχεια τοῦ ἐπαναστατικοῦ θρύλου, δημιουργοῦσε ἀμηχανία καὶ ἐπέβαλε μιὰ καθιέρωση τοῦ αἵματος στοὺς πολίτες.

'Η μαρξιστικὴ γραφὴ είναι κάτι ἐντελῶς ἄλλο. 'Εδῶ τὸ κλείσιμο τῆς φόρμας δὲν προέρχεται οὔτε ἀπὸ μιὰ ρητορικὴ ὑπερβολὴ οὔτε ἀπὸ μιὰ ἔμφαση στὴ διήγηση, ἀλλὰ ἀπὸ ἓνα λεξικὸ τόσο ίδιαίτερο, τόσο λειτουργικὸ ὅσο κι' ἓνα τεχνικὸ λεξιλόγιο· αὐτὲς οἱ ἕδιες οἱ μεταφορὲς είναι ἔδῶ αὐστηρὰ κωδικοποιημένες. 'Η γαλλικὴ ἐπαναστατικὴ γραφὴ θεμελίωιε πάντα ἓνα ματοβαμμένο δίκαιο ἢ μιὰ ἡθικὴ δικαίωση· στὴν ἀρχή, ἡ μαρξιστικὴ γραφὴ δόθηκε σὰ μιὰ λαλιὰ γνώσης· ἔδῶ ἡ γραφὴ είναι μονοσήμαντη διότι προορίζεται νὰ διατηρήσει τὴ συνοχὴ μιᾶς Φύσης· είναι ἡ λεξικὴ ταυτότητα αὐτῆς τῆς γραφῆς ποὺ τῆς ἐπιτρέπει νὰ ἐπιβάλλει μιὰ σταθερότητα τῶν ἐρμηνειῶν καὶ μιὰ διάρκεια μεθόδου· δὲν είναι παρὰ σ' ἐντελῶς ἀκραῖα σημεῖα τῆς λαλιᾶς ποὺ διατηρεῖται συμπεριφορὲς καθαρὰ πολιτικές. "Οσο ἡ γαλλικὴ ἐπαναστατικὴ γραφὴ είναι ἔμφαντικὴ τόσο ἡ μαρξιστικὴ γραφὴ είναι λιτή, ἀφοῦ κάθε λέξη δὲν είναι πιὰ παρὰ μιὰ ἀνεπαίσθητη ἀναφορὰ στὸ σύνολο τῶν ἀρχῶν ποὺ τὴν ὑποβαστάζουν μὲ τρόπο μὴ διμολογημένο. Π.χ. ἡ λέξη «συνεπάγομαι» συχνὴ στὴ μαρξιστικὴ γραφὴ δὲν ἔχει τὴν οὐδέτερη ἔννοια τοῦ λεξικοῦ· ὑπαινίσσεται πάντα μιὰ συγκεκριμένη ιστορικὴ διαδικασία, είναι σὰν ἓνα ἀλγεβρικὸ σημεῖο ποὺ θὰ ἀντιπροσώπευε μιὰ ὀλόκληρη παρένθεση ἀπὸ προγενέστερα ἀξιώματα.

Δεμένη μὲ μιὰ δράση ἡ μαρξιστικὴ γραφὴ ἔγινε γρήγορα στὴν πραγματικότητα, μιὰ λαλιὰ ἀξιῶν. Αὐτὸς διατηρεῖται, δρατὸς ἥδη στὸν Μάρκο, ποὺ ὅμως ἡ γραφὴ του μένει γένικὰ ἐπεξηγηματική, κυρίευσε ἐντελῶς τὴ θριαμβεύουσα σταλινικὴ γραφὴ. 'Ωρισμένες ἔννοιες τυπικὰ ταυτόσημες καὶ ποὺ τὸ οὐδέτερο λεξιλόγιο δὲν

Θὰ ξέδειχνε δυὸς φορές, διαχωρίζονται ἀξιολογικά καὶ κάθε πλευρά παίρνει ἔνα διαφορετικό ὄνομα: π. χ. «κοσμοπολιτισμός» είναι τὸ ἀρνητικὸ τοῦ «διεθνισμοῦ» (ἥδη στὸν Μάρξ). Στὸ σταλινικὸ σύμπαν ὅπου δὲ ὁρισμός, δηλ. διαχωρισμός τοῦ Καλοῦ καὶ τοῦ Κακοῦ, κατέχει πιὰ ὅλη τὴ λαλιὰ δὲν ὑπάρχουν πιὰ λέξεις χωρὶς ἀξία καὶ τελικὰ ἡ γραφὴ ξέχει σὰ λειτουργία νὰ πραγματοποιήσει τὴν οἰκονομία μιᾶς διαδικασίας: δὲν μεσολαβεῖ τίποτα πιὰ ἀνάμεσα στὸν κατανομασμὸ (dénomination) καὶ στὴν κρίση, καὶ τὸ κλείσιμο τῆς λαλιᾶς είναι τέλειο, ἀφοῦ τελικὰ είναι μιὰ ἀξία ποὺ δίνεται σὰν ἐπεξήγηση μιᾶς ἀλλης ἀξίας· π. χ. Θὰ λέμε δὲν δὲ ἐγκληματίας ἐπέδειξε μιὰ δραστηριότητα βλαβερὴ σὰ κρατικὰ συμφέροντα, πράγμα ποὺ καταλήγει στὸ νὰ λέμε δὲν ἐγκληματίας είναι αὐτὸς ποὺ κάνει ἔνα ἐγκλημα. Είναι φανερό, πρόκειται γιὰ μιὰ πραγματικὴ ταυτολογία, μόνιμη μέθοδο τῆς σταλινικῆς γραφῆς. Ἡ τελευταία, στὴν πραγματικότητα, δὲν ἀποβλέπει πιὰ στὸ νὰ θεμελιώσει μιὰ μαρξιστικὴ ἐξήγηση τῶν γεγονότων ἢ μιὰ ἐπαναστατικὴ λογικὴ τῶν πράξεων, ἀλλὰ στὸ νὰ δώσει τὸ πραγματικὸ μὲ τὴν ἥδη κρυμένη φόρμα του, ἐπιβάλλοντας μιὰ ἀμεση ἀνάγνωση τῶν καταδικασμῶν: τὸ ἀντικειμενικὸ περιεχόμενο τῆς λέξης «αἵρετικός» (deviationiste) είναι ποινικῆς τάξης. Ἐὰν δύο αἵρετικοι ἐνωθοῦν, γίνονται «φραξιονιστές», κάτι ποὺ δὲν ἀνταποκρίνεται σὲ ἔνα σφάλμα ἀντικειμενικὰ διάφορο ἀλλὰ σὲ μιὰ ἐπιβάρυνση τῆς ποινικῆς ἀντιμετώπισης.

Μποροῦμε νὰ ἀπαριθμήσουμε μιὰ γραφὴ καθαρὰ μαρξιστικὴ (τὴ γραφὴ τοῦ Μάρξ καὶ τοῦ Λένιν) καὶ μιὰ γραφὴ τοῦ θριαμβεύοντος σταλινισμοῦ (τὴ γραφὴ τῶν λαϊκῶν δημοκρατιῶν). Ὑπάρχει βέβαια καὶ μιὰ τροτσκιστικὴ γραφὴ καὶ γιὰ γραφὴ τακτικῆς, ποὺ είναι π.χ. ἡ γραφὴ τοῦ γαλλικοῦ κομμουνισμοῦ ὑποκατάσταση τοῦ «έργατικὴ τάξη» ἀπὸ τὸ «λαός», καὶ ἀργότερα ἀπὸ «τὸ *braves gens*», τὸ ἐκούσιο διφορούμενο τῶν ὅρων «δημοκρατία», «έλευθερία», «ειρήνη» κλπ.

* Ἐκφραση ἀμετάφραστη στὰ Ἑλληνικὰ ποὺ ἔννοει: ἀνθρωποι τίμιοι καὶ καλοὶ (Λεξικὸ Petit Robert).

Δὲν ύπάρχει ἀμφιβολία ὅτι κάθε καθεστώς ἔχει τὴ γραφή του ποὺ τὴν ἴστορία της μένει ἀκόμη νὰ γράψουμε. Ἡ γραφή καθὼς εἶναι ἡ ἔντονα δεσμευμένη μορφὴ τοῦ λόγου περιέχει ταυτόχρονα ἐξ αἰτίας ἐνὸς πολύτιμου διφορούμενου τὸ εἶναι καὶ τὸ φαίνεσθαι τῆς ἔξουσίας, αὐτὸ ποὺ εἶναι κι' αὐτὸ ποὺ θὰ ἥθελε νὰ πιστεύουν ὅτι εἶναι : μιὰ ἴστορία τῶν πολιτικῶν γραφῶν θὰ ἀποτελοῦσε συνεπῶς τὴν καλύτερη κοινωνικὴ φαινομενολογία.

Π.χ. ἡ Παλινόρθωση ἐπεξεργάστηκε μιὰ ταξικὴ γραφή, χάρη στὴν δομή της ἡ καταπίεση δινόταν ἀμέσως σὰ μιὰ καταδίκη ποὺ αύθρυμητα ἀναδυόταν ἀπ' τὴν κλασικὴ «Φύση»: οἱ διεκδικητὲς ἔργατες ἦταν πάντα «ἄτομα», οἱ ἀπεργοσπάστες «ἵσυχοι ἔργατες» καὶ ἡ δουλικότητα τῶν δικαστῶν γινόταν ἡ «πατρικὴ φροντίδα τῶν δικαστικῶν»· (στὶς μέρες μας εἶναι μὲ μιὰ ἀνάλογη μέθοδο ποὺ δ γκωλισμὸς δύνομάζει τοὺς κομμουνιστὲς σεπαρατίστες «Separatistes»). Βλέπουμε ἐδῶ πώς ἡ γραφή λειτουργεῖ σὰν ἀγαθὴ συνείδηση καὶ πώς ἔχει σὰν ἀποστολὴ νὰ πραγματοποιήσει μιὰ ἀπατηλὴ σύμπτωση τῆς καταγωγῆς τοῦ γεγονότος μὲ τὴν πιὸ μακρυνὴ του μεταμόρφωση δίνοντας στὴν δικαιολογία τῆς πράξης τὴν ἐγγύηση τῆς πραγματικότητας. Αύτὸ τὸ χαραχτηριστικὸ στὴ γραφή εἶναι ἄλλωστε ἕδιο ὅλων τῶν ἀπολυταρχικῶν καθεστώτων, εἶναι αὐτὸ ποὺ θὰ μπορούσαμε νὰ δύνομάσουμε ἀστυνομικὴ γραφή, π.χ. Ξέρουμε τὸ αἰώνια καταπιεστικὸ περιεχόμενο τῆς λέξης «Τάξη».

Ἡ ἐπέκταση τῶν πολιτικῶν καὶ κοινωνικῶν γεγονότων στὸ συνειδησιακὸ χῶρο τῶν Γραμμάτων δημιούργησε ἔνα νέο τύπο γραφέα, ποὺ βρίσκεται στὰ μισὰ τοῦ δρόμου ἀνάμεσα στὸ στρατευμένο καὶ στὸ συγγραφέα, καὶ ποὺ παίρνει ἀπ' τὸν πρῶτο μιὰ Ἰδανικὴ εἰκόνα τοῦ δεσμευμένου ἀνθρώπου κι' ἀπ' τὸν δεύτερο τὴν Ἰδέα πώς ἔνα γραπτὸ ἔργο εἶναι μιὰ πράξη. Ἐνῶ δ διανοούμενος ὑποκαθιστᾶ τὸν συγγραφέα, γεννιέται στὶς ἐπιθεωρήσεις καὶ στὰ δοκίμια μιὰ στρατευμένη γραφή ἐντελῶς ἀπελευθερωμένη ἀπὸ στὺλ καὶ ποὺ εἶναι σὰ μιὰ ἐπαγγελματικὴ λαλιὰ τῆς «παρουσίας». Σ' αὐτὴ τὴ γραφή, οἱ

ἀποχρώσεις βρίθουν. Κανένας δὲ θὰ ἀρνηθεῖ ὅτι ὑπάρχει π.χ. μιὰ γραφή «esprit» ή μιὰ γραφή «temps modernes». 'Ο κοινὸς χαραχτήρας αὐτῶν τῶν διανοούμενων γραφῶν εἶναι ὅτι ἐδῶ ή λαλιὰ ἀπό προνομιοῦχος τόπος τείνει νὰ γίνει ἐπαρκὲς σημεῖο τῆς στράτευσης. Τὸ νὰ φτάσεις ἔνα κλειστὸ λόγο μὲ τὴν ὁθηση ὅλων ἐκείνων ποὺ δὲν τὸν μιλοῦν εἶναι σὰ νὰ κάνεις φανερή τὴν ἴδια τὴν κίνηση μιᾶς ἐκλογῆς, ἃν δὲν εἶναι ὑποστήριξη αὐτῆς τῆς ἐκλογῆς' ή γραφή γίνεται ἐδῶ σὰ μιὰ ὑπογραφή ποὺ βάζεις κάτω ἀπὸ μιὰ συλλογικὴ διαμαρτυρία (ποὺ ἄλλωστε δὲν ἔχεις συντάξει ἀπὸ μόνος σου). "Ετσι τὸ νὰ υίοθετήσεις μιὰ γραφή—θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε ἀκόμη καλύτερα—τὸ νὰ ἀναλάβεις ὑπεύθυνα μιὰ γραφή—εἶναι σὰ νὰ κάνεις οἰκονομία ὅλων τῶν προϋποθέσεων τῆς ἐκλογῆς, σημαίνει νὰ διακηρύσσεις σὰν ἀποκτημένους τοὺς λόγους τῆς ἐκλογῆς. Κάθε διανοούμενη γραφή εἶναι συνεπῶς τὸ πρῶτο ἀπὸ τὰ «πηδήματα τῆς διανόησης». 'Ενῶ μιὰ λαλιὰ ἰδεωδῶς ἐλεύθερη δὲ θὰ μποροῦσε ποτὲ νὰ σημειώσει (signaler) τὸ πρόσωπό μου καὶ θ' ἀφηνε στὴν ἄγνοια ἐντελῶς τὴν ἱστορία μου καὶ τὴν ἐλευθερία μου, ή γραφή στὴν δποία ἐμπιστεύομαι τὸν ἑαυτό μου εἶναι ἥδη ὀλόκληρος θεσμός· ἀνακαλύπτει τὸ παρελθόν μου καὶ τὴν ἐκλογή μου, μοῦ δίνει μιὰ ἱστορία, διακηρύσσει τὴν κατάστασή μου, μὲ δεσμεύει χωρὶς νὰ χρειάζεται νὰ τὸ πῶ. 'Η φόρμα γίνεται ἔτσι περισσότερο ἀπὸ ποτὲ ἔνα αὐτόνομο ἀντικείμενο, προορισμένο νὰ σημαίνει (signifier) μιὰ συλλογικὴ καὶ προασπισμένη ιδιοκτησία. Αὐτὸ τὸ ἀντικείμενο ἔχει μιὰ δξία ἔξοικονόμησης, λειτουργεῖ σὰν οἰκονομικὸ σῆμα (signal) ποὺ χάρη σ' αὐτὸ δ γραφέας ἐπιβάλλει ἀδιάκοπα τὸν προσηλυτισμό του χωρὶς ποτὲ νὰ ἀναπλάθει τὴν ἱστορία της.

Αὔτῃ ἡ διπλὴ ὑπόσταση τῶν σημερινῶν διανοούμενων γραφῶν, τονίζεται ἀπ' τὸ γεγονός ὅτι παρὰ τὶς προσπάθειες τῆς ἐποχῆς, δὲν ἔγινε δυνατὸ νὰ ρευστοποιηθεῖ ὀλοκληρωτικά ή Λογοτεχνία· σχηματίζει ἔνα λεκτικὸ δρίζοντα ποὺ διατηρεῖ πάντοτε τὸ γόητρό του.

'Ο διανοούμενος εἶναι ἀκόμη ἔνας κακοπληροφορημένος συγγραφέας καὶ ἔκτὸς ἃν θεληματικὰ σωπάσει καὶ γίνει ἔνας στρατευμένος ποὺ

δὲ γράφει πιὰ (μερικοὶ τὸ ἔκαναν, ἀπὸ δρισμὸ ξεχασμένοι) δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ ξαναγυρίσει στὴ γοητεία τῶν προγενέστερων γραφῶν, μεταδομένες μέσ' ἀπ' τὴ Λογοτεχνία σὰν ἐνα ὄργανο ἡθικτὸ καὶ παρωχημένο. Αὔτες οἱ διανοούμενες γραφὲς εἶναι κατὰ συνέπεια ἀσταθεῖς, παραμένουν λογοτεχνικὲς στὸ μέτρο ποὺ εἶναι ἀνίσχυρες καὶ δὲν εἶναι πολιτικὲς παρὰ μόνο ἀπ' τὴν ἐμμονὴ τους στὴ στράτευση. Μὲ λίγα λόγια, πρόκειται καὶ πάλι γιὰ ἡθικὲς γραφὲς ὅπου ἡ συνείδηση τοῦ γραφέα (δὲ τολμᾶμε πιὰ νὰ ποῦμε συγγραφέα) συναντᾶ τὴν καθησυχαστικὴν εἰκόνα μιᾶς συλλογικῆς σωτηρίας.

Ἄλλὰ ὅπως στὴ σημερινὴ φάση τῆς Ἰστορίας, κάθε πολιτικὴ γραφὴ δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ ἐπιβεβαιώνει ἐνα ἀστυνομικὸ σύμπαν, ἔτσι καὶ κάθε διανοούμενη γραφὴ δὲ συνιστᾶ παρὰ μιὰ παρα-Λογοτεχνία (para-literature) ποὺ δὲ τολμᾶ πιὰ νὰ πεῖ τ' ὄνομά της. Τὸ ἀδιέξιδο συνεπῶς αὐτῶν τῶν γραφῶν εἶναι δλοκληρωτικό, δὲν μποροῦν νὰ παραπέμψουν παρὰ σὲ μιὰ συνενοχὴ ἢ σὲ μιὰ ἀδυναμία, δηλ. σὲ κάθε περίπτωση σὲ μιὰ ἀλλοτρίωση.

III. ΓΡΑΦΗ ΚΑΙ ΣΙΩΠΗ

Ἡ καλότεχνη γραφή, τοποθετημένη μέσα στὰ πλαίσια τῆς ἀστικῆς κηδεμονίας, δὲν ἔνοχλεῖ τίποτα ἀπὸ τὸ κατεστημένο. Ἀποστερημένος ἀπὸ ἄλλους ἀγῶνες, ὁ συγγραφέας κατέχει ἐνα πάθος, ποὺ ἀρκεῖ γιὰ νὰ τὸν δικαιώσει : τὴ γέννηση τῆς φόρμας. "Αν ἀρνιέται τὴν ἀπελευθέρωση μιᾶς νέας λογοτεχνικῆς λαλιᾶς, μπορεῖ τουλάχιστον νὰ προχωρήσει πιὸ πέρα τὸ παλιό, νὰ τὸ φορτώσει μὲ προθέσεις, ἐπιτηδεύσεις, λάμψεις, ἀρχαῖσμ. ύς, νὰ δημιουργεῖ μιὰ γλώσσα πλούσια καὶ θυητή. Αὔτὴ ἡ μεγάλη παραδοσιακὴ γραφὴ τοῦ Gide, τοῦ Valéry, τοῦ Montherlant, ἀκόμη καὶ τοῦ Breton, σημαίνει πὼς ἡ φόρμα, μέσα στὴ δυσκινησία της, μέσα στὶς ὑπερβολικὰ πολλὲς πτυχώσεις, εἶναι μιὰ ἀξία ποὺ ξεπερνᾷ τὴν Ἰστορία, ὅπως μπορεῖ νὰ εἶναι ἡ τελετουργικὴ λαλιὰ τῶν ιερέων.

Αὔτὴ τὴν ιερὴ γραφή, ἄλλοι συγγραφεῖς σκέφτηκαν πὼς δὲν μπο-

ροῦσαν νὰ τὴν ἔξορκίσουν παρὰ ἔξαρθρώνοντάς την' γι' αύτὸ δύπονόμευσαν τὴ λογοτεχνικὴ λαλιά, ἔκαναν νὰ ἐκρήγνυται κάθε στιγμὴ τὸ ἀναγεννώμενο κέλυφος τῶν κλισέ, τῶν συνηθειῶν, τὸ παρελθόν τῆς φόρμας στὸ συγγραφέα, μέσα στὸ χάος τῶν φορμῶν μέσα στὴν ἔρημο τῶν λέξεων, σκέφθηκαν νὰ σκοπεύσουν ἔνα ἀντικείμενο ἐντελῶς ἀποστερημένο ἀπὸ τὴν 'Ιστορία, νὰ ξαναβροῦν τὴ δροσιὰ μιᾶς καινούργιας κατάστασης τῆς λαλιᾶς. 'Αλλὰ αὐτὲς οἱ διαταραχὲς καταλήγουν νὰ δύποσκάπτουν τὰ ἴδια τους τὰ ἵχνη, νὰ δημιουργοῦν τοὺς δικούς τους νόμους.

'Η φιλολογία ἀπειλεῖ κάθε λαλιὰ ποὺ δὲν εἶναι καθαρὰ θεμελιωμένη πάνω στὸν κοινωνικὸ λόγο. Ξεφεύγοντας συνεχῶς ἀπὸ ἔνα συντακτικὸ τῆς ἀταξίας ἢ ἀποσύνθεση τῆς λαλιᾶς δὲν μπορεῖ νὰ δδηγήσει παρὰ σὲ σιωπὴ τῆς γραφῆς. 'Η τελικὴ ὁγραφία τοῦ Rimbaud ἢ δρισμένων ὑπερρεαλιστῶν — ποὺ ἀκριβῶς γι' αύτὸ δεχάστηκαν, — αύτὸ τὸ συγκλονιστικὸ αὐτοσταμάτημα τῆς Λογοτεχνίας, διδάσκει πώς γιὰ δρισμένους συγγραφεῖς, ἢ λαλιά, πρώτη καὶ τελευταία ἔξοδος τοῦ λογοτεχνικοῦ μύθου, τελικὰ ἀνασυνθέτει αύτὸ ποὺ προσπαθοῦσε νὰ ξεφύγει, πώς δὲν δύπάρχει γραφὴ ποὺ νὰ διατηρεῖται ἐπαναστατικὴ καὶ πώς κάθε σιωπὴ τῆς φόρμας δὲν ξεφεύγει ἀπὸ τὴν ἀπάτη παρὰ μὲ μιὰ δλοκληρωτικὴ βουβαμάρα. 'Ο Mallarmé, εἰδος "Ἀμλετ τῆς γραφῆς, ἐκφράζει καλὰ αύτὴ τὴν εὔθραστη στιγμὴ τῆς 'Ιστορίας, ὅπου ἡ λογοτεχνικὴ λαλιὰ δὲ διατηρεῖται παρὰ γιὰ νὰ τραγουδήσει καλύτερα τὴν ἀναγκαιότητα τοῦ Θανάτου της. 'Η τυπογραφικὴ ὁγραφία τοῦ Mallarmé θέλει νὰ δημιουργήσει γύρω ἀπὸ τὶς ἀραιωμένες λέξεις μιὰ ζώνη κενοῦ ποὺ μέσα σ' αὐτὴ δ λόγος, ἐλευθερωμένος ἀπὸ τὶς κοινωνικὲς καὶ ἔνοχες ἀρμονίες του, νὰ μὴν ἀντηχεῖ πιὰ καλὰ. Τὸ λεκτὸν ἀποχωρισμένο ἀπὸ τὸ καλούπι τῶν συνθισμένων κλισέ, ἀπὸ τὰ τεχνικὰ ἀνακλαστικὰ τοῦ συγγραφέα, εἶναι τώρα ἐντελῶς ἀνεύθυνο γιὰ δλα τὰ δυνατὰ συγκείμενα' μοιάζει μὲ μιὰ πράξη σύντομη, μοναδική, ποὺ ἡ ἔλλειψη λάμψης βεβαιώνει μιὰ μοναξιά, ἄρα μιὰ ἀθωότητα. Αύτὴ ἡ τέχνη ἔχει τὴν ἴδια τὴ δομὴ τῆς αὐτοκτονίας: ἡ σιωπὴ σ' αὐτὴν εἶναι ἔνας δμογενής ποιητικὸς

χρόνος ποὺ στριμώχνει τὴ λέξη ἀνάμεσα σὲ δυὸ στρώματα καὶ τὴν κάνει νὰ ἐκρήγνεται ὅχι τόσο σὰν ἀπόσπασμα ἐνὸς κρυπτογραφήματος, ὅσο σὰ φῶς, κενό, σὰ φόνο, σὰν ἔλευθερία. (Εἶναι γνωστὸ τί χρωστᾶ, αὐτὴ ἡ ὑπόθεση γιὰ ἐνα Mallarmé - φονιὰ τῆς λαλιᾶς, στὸν Maurice Blanchot). Αὐτὴ ἡ μαλαρμικὴ λαλιὰ εἶναι ὁ Ὁρφέας ποὺ δὲν μπορεῖ νὰ σώσει αὐτὸ ποὺ ἀγαπᾶ παρὰ μὲ τὸ νὰ τ' ἀπαρνηθεῖ, καὶ ποὺ ὅμως κοιτάζει καὶ λιγάκι πίσω του· εἶναι ἡ Λογοτεχνία ὀδηγημένη στὶς πύλες τῆς γῆς τῆς Ἐπαγγελίας, δηλ. στὶς πύλες ἐνὸς κόσμου χωρὶς Λογοτεχνία, ποὺ ὅμως γι' αὐτὸν καὶ πάλι οἱ συγγραφεῖς θὰ πρέπει νὰ δώσουν μαρτυρία.

Μέσα σ' αὐτὴ τὴν ἴδια προσπάθεια ἀπελευθέρωσης τῆς Λογοτεχνίκης λαλιᾶς, νὰ μιὰ ἀλλη λύση: νὰ δημιουργήσουμε μιὰ γραφὴ λευκή, ἔλευθερωμένη ἀπὸ κάθε ὑποταγὴ σὲ καθορισμένο καθεστώς λαλιᾶς. Μιὰ σύγκριση δανεισμένη ἀπὸ τὴ γλωσσολογία θὰ περιλάβει ἵσως ἀρκετὰ καλὰ καὶ αὐτὸ τὸ νέο γεγονός: Εἶναι γνωστὸ πῶς ὠρισμένοι γλωσσολόγοι ἐγκαθιστοῦν, ἀνάμεσα στοὺς δυὸ ὄρους μιᾶς πολικότητας (ἐνικὸς - πληθυντικός, παρωχημένος - ἐνεστώς), τὴν ὑπαρξη ἐνὸς τρίτου ὄρου, ὄρου οὐδετέρου ἢ ὄρου μηδέν· ἔτσι ἀνάμεσα στὶς ἐγκλίσεις ὑποτακτικὴ καὶ προστακτικὴ, ἡ δριστικὴ τους ἐμφανίζεται σὰ μιὰ φόρμα ἀτροπικὴ (amodale). Τηρουμένων ὅλων τῶν ἀναλογιῶν, ἡ γραφὴ στὸ βαθμὸ μηδὲν δὲν εἶναι κατὰ βάθος μιὰ γραφὴ δριστικὴ (indicative) ἢ ἀν θέλετε ἀτροπικὴ· θὰ ἥταν σωστὸ νὰ ποῦμε πῶς εἶναι μιὰ γραφὴ δημοσιογραφική, ἀν ἀκριβῶς ἡ δημοσιογραφία δὲν ἀνάπτυσσε γενικὰ φόρμες εὔκτικὲς ἢ προστακτικὲς (δηλ. φόρμες συναισθηματικές). ‘Ἡ νέα οὐδέτερη γραφὴ τοποθετεῖται ἀνάμεσα σ' αὐτὲς τὶς κραυγὲς καὶ σ' αὐτὲς τὶς κρίσεις χωρὶς νὰ μετέχει σὲ καμιά τους· εἶναι φτιαγμένη ἀκριβῶς ἀπὸ τὴν ἀπουσία τους, ἀλλὰ αὐτὴ ἡ ἀπουσία εἶναι δλική, δὲ συνεπάγεται κανένα καταφύγιο, κανένα μυστικό· δὲν μπορεῖ λοιπὸν κανεὶς νὰ πεῖ πῶς εἶναι μιὰ γραφὴ ἀπαθής· εἶναι μᾶλλον μιὰ γραφὴ ἀθώα. Τὸ θέμα ἐδῶ εἶναι νὰ ξεπεράσει κανεὶς τὴ Λογοτεχνία ἐμπιστευόμενος ἐνα είδος γλώσσας βασικῆς, ἀπομακρυσμένης τὸ ἴδιο ἀπὸ τὶς ζωντανὲς λαλιὲς ὅπως καὶ

ἀπὸ τὴν καθαυτὴν λογοτεχνικὴν λαλιά. Αύτὸς δὲ διαφανής λόγος, ποὺ ἔγκαινιάστηκε ἀπὸ τὸν Ξένο τοῦ Camus, ἐκπληρώνει ἔνα στύλον ἀπουσίας ποὺ εἶναι σχεδὸν μιὰ Ἰδανικὴ ἀπουσία στύλου· ἡ γραφὴ περιορίζεται τότε σὲ ἔνα ἀρνητικὸν τρόπον ποὺ σ' αὐτὸν οἱ κοινωνικοὶ ἥ μυθικοὶ χαραχτῆρες μιᾶς λαλιᾶς καταστρέφονται γιὰ χάρη μιᾶς κατάστασης οὐδέτερης καὶ ἀδρανοῦς τῆς φόρμας· ἔτσι ἡ σκέψη διατηρεῖ ὅλη τὴν ὑπευθυνότητά της, χωρὶς νὰ σκεπάζεται ἀπὸ μιὰ πρόσθετη δέσμευση τῆς φόρμας μέσα σὲ μιὰ ‘Ιστορία ποὺ δὲν τῆς ἀνήκει. ¹Αν ἡ γραφὴ τοῦ Flaubert περιέχει ἔνα Νόμο, ἀν ἡ γραφὴ τοῦ Mallarmé θεσπίζει μιὰ σιωπή, ἀν ἄλλες γραφὲς ὅπως τοῦ Proust, τοῦ Céline, τοῦ Queneau, τοῦ Prévert, κάθε μιὰ μὲ τὸν τρόπο της, βασίζονται πάνω στὴν ὑπαρξὴ μιᾶς κοινωνικῆς φύσης, ἀν ὅλες αὗτες οἱ γραφὲς συνεπάγονται μιὰ ἡμιδιαφάνεια τῆς φόρμας, ἀν προϋποθέτουν μιὰ προβληματικὴ τῆς λαλιᾶς καὶ τῆς κοινωνίας καθιστώντας τὸ λόγο ἀντικείμενο, ποὺ πρέπει νὰ τὸ χειρίσθει ἔνας τεχνίτης, ἔνας μάγος ἡ ἔνας γραφέας, ἀλλὰ ὅχι ἔνας διανοούμενος, ἡ οὐδέτερη γραφὴ ξαναβρίσκει πραγματικὰ τὴν πρώτη συνθήκη τῆς κλασικῆς τέχνης: τὴν χρησιμοποίηση τοῦ λόγου σὰν δργάνου: l'instrumentalité. Ἀλλὰ αὐτὴ τὴν φορά, τὸ μορφικὸν δργανό δὲν εἶναι πιὰ στὴν ὑπηρεσία θριαμβεύουσας Ἰδεολογίας, εἶναι δὲ τρόπος μιᾶς νέας κατάστασης τοῦ συγγραφέα, εἶναι δὲ τρόπος ὑπαρξῆς μιᾶς σιωπῆς· χάνει θελημένα κάθε προσφυγὴ στὴν κομψότητα ἢ στὸ στόλισμα, γιατὶ αὗτες οἱ δύο διαστάσεις θὰ ξανάβαζαν μέσα στὴ γραφὴ τὸ Χρόνο, δηλ. μιὰ δύναμη ἐκτροπῆς, φορέα ‘Ιστορίας. ²Αν ἡ γραφὴ εἶναι πράγματι οὐδέτερη, ἀν ἡ λαλιά, ἀντὶ νὰ εἶναι μιὰ πράξη παρακωλυτικὴ καὶ ἀδάμαστη, θὰ φτάσει στὴν κατάσταση μιᾶς καθαρῆς ἔξισωσης, ποὺ δὲν ἔχει περισσότερο πάχος ἀπὸ μιὰ ἀλγεβραὶ ἀπέναντι στὸ κούφιο τοῦ ἀνθρώπου, τότε ἡ Λογοτεχνία νικήθηκε, ἡ ἀνθρώπινη προβληματικὴ ἀποκαλύφτηκε καὶ παραδόθηκε χωρὶς χρῶμα, δὲ συγγραφέας εἶναι τελεσίδικα ἔνας ἔντιμος ἀνθρωπος. Δυστυχῶς τίποτα δὲν εἶναι πιὸ ἀπιστό ἀπὸ μιὰ λευκὴ γραφὴ· ἡ ἐπεξεργασία τῶν αὐτοματισμῶν γίνεται στὸν ὕδιο τόπο ὅπου ἀρχικὰ βρισκόταν μιὰ ἐλευθερία, ἔνα δίχτυ ἀπὸ σκληρυμένες φόρμες σφίγ-

γουν ὅλο καὶ πιὸ πολὺ τὴν πρώτη δροσιὰ τῆς ὁμιλίας (discours), μιὰ γραφὴ ξαναγεννιέται στὴ θέση μιᾶς ἀόριστης λαλιᾶς. ‘Ο συγγραφέας, προσχωρώντας στὸ κλασικό, γίνεται δὲπίγονος τῆς ἀρχικῆς του δημιουργίας, ἡ κοινωνία μετατρέπει τὴ γραφὴ του σὲ μανιέρα καὶ τὸν ξαποστέλλει αἰχμάλωτο τῶν ἴδιων του τῶν μορφικῶν μύθων.